ЯНГИ РУБРИКА:

Жума ўгитлари

ОИЛАДАГИ ЭР

Жамият ҳаётининг равнақи, даражаси, сифати кўп ҳолларда оиланинг қай даражада ҳаётга қобиллигида намоён бўлади. Жамият оилаларнинг жамидир. Шунинг учун жамиятнинг аҳволи билан оиланинг ҳоли бир-бирига чамбарчас боғлиқ. Шунга кўра жамиятдаги норасоликлар тўппа-тўғри оилага ёхуд оиладаги иллатлар тўғри жамиятга ўз таъсирини ўтказади. Ҳар бир ажралиш, ҳар бир рангпар, кўзи маъюс бола, ҳар бир ёлғиз эркак, ҳар бир кўзи ёшли аёл — жамиятнинг дардидир. Оила илдизсиз бўлмайди. Ўзбек оилаларининг ўз қадим анъана, удум, илдизлари — ўзига хосликлари мавжуд. Бу илдизлар ҳозирга келиб қирқилиб кетмаяптими? Нега ажралишлар тобора кўпайиб боряпти? Булар ҳақида ўйламай илож йўқ. Редакцияга келаётган ташвишли хатларнинг ярмидан кўпи ҳам оилавий талафотлар ҳақида ҳикоя қилади. Инсон бўлиш бир санъат бўлганидек, оила юритиш ҳам санъатдир. Қуйида муфти МУҲАММАД СОДИҚ МУҲАММАД ЮСУФнинг оила ва унда эрнинг вазифаларига оид зикрини эътиборингизга ҳавола қиламиз. У ислом анъаналари доирасида масалага ўз қарашини билдиради.

Ҳозирги кунда ҳаётнинг, умргузаронликнинг кўп соҳаларида инсоний алоқалар ниҳоятда издан чиқиб кетгани ва бу нарса оилавий ўрнига тобора кўпайиб бораётганлиги ҳақида матбуот, телевидение, радио, анжуманлар, умуман, оддий одамлар ўртасида кўп гаплар айтилиб турибди. Бу маънавий таназзулнинг сабаби нимада? Унинг олдини олиш мумкинми?

Инсоний алоқалар ичида энг муқаддаси никоҳ алоқаси — эр-хотин орасидаги алоқа эканлиги қадим-қадим замонлардан бери маълум. Бу ҳақда Исломнинг асл манбаларида қайта-қайта таъкидлаб айтилгани бежиз эмас. Жамоатчиликни гувоҳ қилиб ўрнатилган алоқа албатта муқаддас бўлади-да. Бу алоқанинг баракаси куёв-келиннинг яқин кишилари, қавм-қардошлари бир-бирлари билан қариндош бўлишлари ва қолаверса, янги насл шажарасига асос солиниши билан янада зиёда бўлади.

Никоҳ билан қурилган оиланинг саодати ва бардавомлиги эса ҳам эр, ҳам хотин тарафидан бўладиган тасарруфлар ва уларнинг бир-бирларига муносабати, одоби, ахлоқи, шахсий хусусиятларига чамбарчас боғлиқдир.

Ҳозирги пайтда никоҳ ва оила қандай бўлиши керак, унда эрнинг ўрни қандай-ю, аёлнинг вазифаси нималардан иборат, деб кишилар кўп ўйланмоқдалар. Хусусан, сайловчилар билан бўлаётган ҳисобот учрашувларида ҳам мазкур мавзу ўртага тез-тез ташланиб, масаланинг чигал томонларини ечиш борасида турли саволлар берилмоқда. Бу аввало ечилмаган оилавий масалалар кўпайиб, кўпчиликни ташвишга солаётганидан далолат берса, иккиламчи, оддий кишиларимиз ҳам бу муаммоларни ҳал қилишга йўл ахтараётганларини кўрсатади.

Ана шуларнинг бари бир бўлди-ю, мени СССР халқ депутати сифатида қўлга қалам олишга ундади, менимча, бирор киши буни муҳокама қилишга қарши бўлмаса керак.

Бугунги кундаги оилавий можаролар, ажралишлар ва бошқа кўплаб турмуш муаммоларининг турли сабаблари бор. Менимча, бош сабаблардан бири—икки тараф ҳам ўз ҳадди — ўз чегарасини билмаганидан ва ўз бурчини сидқидилдан адо этмаганидандир. Кўпдан бери оилавий келишмовчиликлар ҳақида кераклича айтилмоқда, ёзилмоқда, лекин рисоладаги эр ва хотин қандай сифату хислатларга эга бўлиши кераклиги ҳақида ҳаммани ҳам етарлича тасаввурга эга, деб айтиш қийин. Кишилар онгида эса бу масалада турли қарама-қарши, бирбирига зид фикрлар ўрнашиб қолган. Тўй вақтида ва оилавий ҳаётнинг бошланишида келин-куёвга яқинлари қандай қилиб бўлса ҳам умр йўлдошини «гаҳ деса қўлга қўнадиган қилиб олиш» ҳақида маслаҳатлар беришади. Бундай маслаҳатлар кўпинча маслаҳатгўйнинг ўта тор, бачкана тажрибаларига асосланган бўлади. Яъни, қўполроқ қилиб айтганда, ўзига енг бўлолмаган, бошқа бировга ёқа бўлгиси келади. Ундай «жайдари» маслаҳатларни ўйласанг, уялиб кетасан. Аслида эр оилада қандай бўлиши керак? Хотин оилада қандай бўлиши керак, деган саволларга мазкур «маслаҳатлар» ҳеч қачон жавоб бера олмайди. Аксинча, оилада алоқаларнинг кескинлашувига сабаб бўлади. Оила алоқалари асрларча тажрибаларда қарор топади. Узоқ шаклланади. Ҳар бир миллатнинг тарихан шаклланган ўз оила ҳаёти бор.

Оилавий алоқаларни кўнгилдагидек кечишида эрнинг ўрни халқимизнинг қарашларида бош ўрин эканлигини эътиборга олиб, **рисоладаги* эр васфи** ҳақида маданий меросимиз дурдоналаридан фойдаланган ҳолда фикр юритмоқчимиз. Бу фикрлар диндор одамнинг фикригина эмас. Масалага биз умуминсоний нуқтаи назардан ҳам қараймиз.

Таъкидлаб айтиш лозимки, диний фикрлар ёки диндорларнинг сўзи кони зарар деган эскича гапларни қўйиб, ҳурфикрлик, сўз эркинлиги ва инсон фойдаси учун ҳамкорлик даври — қайта қуриш даврида бизга ҳам бемалол фикрлашишга имкон берилганидан хурсандмиз. Ўз фикримизни ҳеч кимга мажбурий тарзда сингдирмоқчи эмасмиз, ҳар бир киши ҳур, турли мақом, турли даражадаги фикрлар билан танишсин, ўзи ҳам фикрини айтсин, хоҳлаганини қабул қилсин.

Ислом манбаларида айтилишича, эрнинг муҳим сифатларидан бири оила бошлиғи эканлигидир.

Маълумки, ҳар бир жамиятнинг раҳбари бўлади. Раҳбари бўлмаган жамиятнинг жамиятлиги қолмайди. Оила ҳам кичик бир жамият. Унда жамиятнинг барча белгилари миниатюра ҳолида мавжуд. Оила ҳаётида бошлиқ вазифасини эр адо этишини ҳозирда барча халқлар бир овоздан тасдиқлайдилар.

Исломда эрнинг оиладаги бу раҳбарлигига масъулият деб қаралади. Лекин оила бошлиғи дегани баъзилар хаёл қилганидек, оиланинг бошқа аъзоларига жабр-зулм ўтказиш, «деганим деган» йўсинида ҳокими мутлақ бўлиш эмас. Оила бошлиғи сифатида унинг ҳамма тарафдан баркамол, саодатли, тинчомон бўлишига эр масъулдир. Ҳадиси шарифда айтилганидек, «Барчаларингиз ўз қўл остингиздаги аҳли аёлингиз хусусида масъулдирсизлар».

Оиладаги эрнинг вазифаларидан энг муҳим яна бири — хотиннинг ҳақларини тўла адо қилишдир. Хотиннинг эрдаги ҳақи эса анча. Шулардан бири уни доим етарли ризқрўз билан таъминлашдир. Бу иш эрнинг кундалик вазифаси бўлиши билан бирга маънавий жиҳатдан энг хайрли кони савоб ишлар қаторига киради. Машҳур ўрта аср имоми Аҳмад ибн Ҳанбал (Исломдаги машҳур тўрт фиқҳий мазҳаблардан бирининг бошлиғи) ривоят қилган ҳадисда: «...Хотинингга берган овқатинг ҳам сен учун садақадир...» дейилган. Бошқа бир ҳадисда эса: «Хотинингни оғзига тутган луқмада ҳам сен учун савоб бор», дейилади. Энг муҳими, бу таомлар ҳалолдан топилган бўлмоғи даркор. Бировнинг ҳақи, пора, каззоблик, ўғрилик ва бошқа ҳаром-ҳариш йўллардан топилган таъминот оилада бўлмаслиги шарт. Ҳаром ейиш — ҳаром юриш билан баробардир. Авваллари момоларимиз ризқ-рўз топиш учун жўнаб кетаётган эрларига: «Ҳаром касб қилманг, Аллоҳдан қўрқинг. Биз очлик-ночорликка чидаймиз, лекин дўзахнинг азобига чидай олмаймиз», дер эканлар.

Эр ўзи еган овқатдан хотинига ҳам едиради. Буни алоҳида таъкидлаб айтишга тўғри келади. Баъзи эрлар ўзлари ошхўрликларда овқатнинг сарасини еб, уйга кекириб кирадилар. Оиланинг еб-ичиши билан ишлари бўлмайди. Эҳтимол, бу майда гап бўлиб туюлар. Лекин «тенг еганни тенг суюбди» деган сўз оила учун ҳам айтилгандир. Албатта, бутун оила таъминоти эр бошида бўлгач, у сарф қилган куч-қувватига яраша ўзини тиклаши ҳам зарур. Аёллар бунга алоҳида эътибор берадилар. Лекин бу бадбинлик билан бўлмаслиги керак.

Хотинни кийинтириш ҳам таъминотнинг муҳим бир қисми ва у ҳам исломга кўра эрнинг вазифаси. Ҳар бир ақли расо эр ўз имкониятига қараб ҳаддан ташқари ошириб ҳам ёки қисиб қўймай хотинини кийим-кечак, либос-лачак билан таъминлаши шарт.

Агар эр муттасил бахиллик қилса, хотин унинг рухсатисиз ўзига керагини олса бўлади. Бир мисол: Ҳинд исмли аёл пайғамбар алайҳиссаломга эри Абу Суфёндан шикоят қилиб: Эрим Абу Суфён бахил, менга ва боламга етарли нарса бермайди, деганда, у зоти бобарокот: «Ўзингга ва болаларга етарлисини инсоф билан олавер», деган эканлар. Бунга Қодирийнинг «Меҳробдан чаён» романларида ибратли мисоллар бор.

Хотинга одоб-ахлоқ ўргатиш ҳам эрнинг энг муҳим вазифасидир. Агар хотиндан баъзи одобсизликлар ўтса, эр яхшилик билан тарбият қилади ва адаб чораларини қўллайди.

Ақли расо, виждонли эр ўз хотини билан тотув-иноқ, яхши яшайди. Оилавий ҳаёт эр-хотин орасидаги шериклик ҳаётидир. Агар икки тараф ҳам бир-бирига яхши муносабатда бўлмаса, бу шерикликка футур етиши, оила бузилиши мумкин. Қуръони каримнинг Нисо сурасидаги оятда: «Хотинларингиз билан яхшиликда яшанг, агар уларни ёқтирмасангиз, шоядки сизга ёқмаган нарсани ортидан Аллоҳ сизга кўп яхшиликларни раво кўради», дейилади. Рисоладаги эр ўз хотинидан баъзи хатолар ўтганда уни кечиради. Хотини билан муҳаббат, ҳурмат, одоб, ахлоқ асосида муомала қилади. Ширинсухан, очиқ чеҳра, кўнгли кенг бўлади. Эр ўз хотини айбларини беркитувчи бўлади. Шунингдек, хотин ҳам ўз эри айбларини беркитувчи бўлади. Шунинг учун ҳам Қуръони каримнинг Бақара сурасида «Улар (хотинлар) сизлар учун либосдир, сиз улар учун либосдирсиз», дейилган. Яъни, кийим кишининг айбини беркитиб турмоғи лозим.

Қадим ривоятлардан бирида хотини билан ноилож ажрашга мажбур бўлган эрдан хотиннинг айбини сўрашганда: «Бировни айбини сўраб нима қиласизлар. Агар мен у билан қайта ярашиб кетсам, ўз хотинимнинг айбини бировларга фош қилган бўламан, ярашмасам, бегона бир аёлнинг айбини фош қилган бўламан, у ҳам, бу ҳам одобдан эмас», деган экан. Кўрдингизми, ажрашган тақдирда ҳам бир-бири айбини фош қилмаслик керак, бунинг учун эса ниҳоятда кўнгилни кенг тутиш, ҳеч қачон ўзининг инсон эканлигини унутмаслик керак.

Пайғамбар алайҳиссалом: «Хулқи яхши мўъмин иймони комил мўъминдир. Хотинларига яхши бўлганлар сизларнинг энг яхшиларингиздир», деганлар. Бошқа ҳадисда эса: «Сизларнинг ичингизда энг яхшингиз аҳли-аёлига яхши бўлганингиздир. Мен сизнинг ичингизда аҳли-аёлига энг яхшингизман», деб айтганлар. Хотинига яхши муомалада бўлиш ақли расо эрнинг асосий сифатларидан бири экан. Демак, эр манман бўлмаслиги, саодатни фақат ўзи учун ахтармаслиги, балки хотинига, умр йўлдошига — оиласига ҳам раво кўрмоғи даркор бўлади.

Маданий меросимизда хотинга яхшиликнинг турларидан бири имкон топилганда унга совғалар тақдим этиб туриш дейилган. Совға муҳаббатнинг рамзидир ва баъзи қалбдаги гиналарни ҳам чиқариб юборади. Ҳадиси шарифлардан бирида бу ҳақда: «Бир-бирларингизга совға бериб туринг, чунки у қалбга муҳаббат солади ва гиналарни кўтаради», дейилган.

Маълумки, инсон доим гўзалликни ёқтиради, шу жумладан, аёллар ҳам. Ақли расо эр хотинига кўркам кўринишга уринади. Чунки ўзи ҳам доим аёлининг гўзал, саранжом-саришта бўлишини ёқтиради. Улкан саҳобийлардан бири Абдуллоҳ ибн Аббос: «Хотиним мен учун ўзини зийнатлаганидек мен ҳам хотиним учун ўзимни зийнатлайман», деганлар.

Бир куни халифа Умарнинг ҳузурларига аёл киши ўзининг исқирт ҳолдаги эри билан кириб келибди-да, шикоят қилиб: «Мени бундан халос этинг, эй мўъминларнинг амири», дебди. Халифа хотиннинг ғазаби сабабини тушунибди ва эрни ҳаммомга тушиб сочи, тирноғини олдириб, ўзини ростлаб келишга буюрибди. У қайтиб келганида, хотини танимасдан қочибди, сўнг таниб даъвосидан қайтиб, ярашиб кетибди. Шунда халифа Умар: «Аёлларга нисбатан доимо шундай қилинглар! Аллоҳга қасамки, улар ҳам сизни зийнатланган ҳолда кўришни яхши кўрадилар. Сизлар ҳам аёлларингизни зийнатли ҳолда кўришни яхши кўрасизлар-ку», деганлар. Албатта, зийнатнинг ҳам чегараси, меъёри бор, ундан чиқиб кетилса ҳам бўлмайди. Ясан-чоқлик қалб иллатидандир. Рисоладаги эр хотинини ҳеч вақт эътиборсиз қолдирмайди. Баъзилар ишга, ўзи қизиққан нарсаларга ҳаддан ташқари берилиб кетиб аёлларини эсдан чиқариб қўядилар. Бу яхши эмас. Оилавий келишмовчиликларнинг аксари эр-хотинлик алоқалари жойида эмаслигидан келиб чиқишини ҳеч унутмаслик керак.

Кунларнинг бирида машҳур саҳобий Салмон Форсий ўз биродари Абударда қошига борсалар, уй эгасининг хотини Уммуддардони ўзига қарамаган, паришон ҳолда кўрибди. Аёлдан: «Сенга нима бўлди?» деб сўраб, «Дўстинг Абударданинг дунё билан иши йўқ», деган жавоб олибди. Абударда келиб дўстини меҳмон қилмоқ мақсадида олдига таом қўйибди-да: «Марҳамат қил! Мен ихтиёрий рўза тутганман», дебди. Шунда Салмон «Ўзинг емагунингча мен ҳам емайман», деб бош тортибди. Абударда рўзасини очишга мажбур бўлибди. У кечаси туриб нафл (ихтиёрий) намоз ўқимоқчи бўлган экан, Салмон «ёт, ухла», дебди. Анча вақт ўтгандан сўнг яна намозга турмоқчи бўлган экан, яна «ёт, ухла» деган буйруқни эшитибди. Тун охирлаганда Салмон ўзи туриб уй эгаси билан намозни адо қилибди-да: «Албатта, сенда парвардигорингнинг ҳам ҳақи бор, ўз нафсингнинг ҳам ҳақи бор, аҳли-аёлингнинг ҳам ҳақи бор, ҳар бир ҳақ эгасини ҳақини адо этгин», дебди. Абударда пайғамбар алайҳиссалом ҳузурларига бориб бўлган гапни айтиб берганда, у киши: «Салмон тўғри айтибди», дебдилар.

Хотинга бўлган муҳаббатни сездириш учун эр мулойим бўлиб, унинг сўзларига эътибор билан қулоқ осиб, ҳамфикр эканлигини изҳор қилиб турмоғи керак. Агар аёл киши овқат пиширган бўлса, янги кийим кийса, бирор хабар ёки қисса айтса, эр уни эътибор билан тинглаб, ўз хурсандлигини, муносабатини баён қилиши даркор. Уй ишларида ёрдам бериб, бу соҳада ҳам оғирини енгил қилиб туриши керак. Пайғамбар алайҳиссалом ҳам аҳиллари хизматида бўлиб, уй супуриб, кийимларини ямаб, қўйларни соғганлар ва умматларига ҳам шундай қилишликни буюрганлар.

Рисоладаги эр хотинига лутф билан муомала қилиб уни энг чиройли исмлар билан чақиради ва камчиликларини кечиради.

Ишончим комилки, мен зикр қилган нарсаларда жамиятимиз ва инсонлар учун ҳеч зарарли нарсалар йўқ. Аксинча, фойдали нарсалар бор. Буларнинг барчаси тажрибадан ўтган бўлиб, доимо яхшиликка, оилавий алоқаларни мустаҳкамлашга хизмат қилган. Биз оиладаги эр кишининг вазифаларига қисмангина тўхталдик. Томчилардан дарё ҳосил бўлганидек, оилада қут-барака, яхшилик, мустаҳкам асос тўғри муомаладан туғилади. Агар кўпчиликка маъқул бўлса, биз бу мавзуни давом эттириб, «Рисоладаги хотин», «Рисоладаги ота-она», «Рисоладаги фарзанд» ва «Рисоладаги оила» ва шу каби мавзуларда ҳам мақолалар ёзишни давом эттиришимиз мумкин.

Бу каби фикрлашувлардан халқимиз оз бўлса-да, маънавий манфаат топса, биз учун катта бахт бўлар эди.

Муфти
МУҲАММАД СОДИҚ МУҲАММАД ЮСУФ,
СССР халқ депутати

* «Рисоладаги эр» деганда, халқ ичида узоқ замонлар шаклланган энг яхши тушунча ва қарашларга, барча хислатларга тўла жавоб берадиган эр назарда тутилади (ред).

ҚИСМАТ

ТАРИХ ва ТАҚДИР

«Биринчи бор мен 1937 йилнинг 17 январида Тошкент шаҳридаги техникумда ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчиси бўлиб ишлаган пайтимда қамалган эдим. Менга Ўзбекистон ССР жиноят кодексининг 66-модда 1-қисми (58- модда 10-қисм) билан айб қўйилганди.

1937 йил 17 июндаги Ўзбекистон Олий судининг махсус кенгаши ҳукми билан юқоридаги модда бўйича 5 йилга озодликдан маҳрум этилиб, 3 йилга сиёсий ҳуқуқлардан маҳрум этилгандим. Жазони Колимада ўтаб, 1942 йил август ойида озод бўлдим. Лагердан сўнг 1946 йилгача Колимада ишлаб, ватанимга бутун жазони ўтаб қайтдим.

1949 йилнинг 11 октябрида яна қамоққа олиндим. Ҳеч қандай янги айб қўйилмай, эски гаплар бўйича сўроқ қилинди. 1950 йилнинг январида махсус кенгаш қарори эълон қилинди. Унда мени муддати белгиланмаган ҳолда Красноярск [ўл]касига сургун қилиш кўрсатилганди. Мана 4 йил[дир], оғир шароитларда ҳеч қачон қилмаган гуно[ҳим] учун жазони ўтаяпман.

Те[ргов] пайтида, кейинчалик судда менга «доимий [аксил]инқилобчи бўлган ва троцкизмни ташвиқот [қ]илган», деган айбни тақаб келишди. Миллатчилик айбланишим қуйидагича таърифланади:

1. Тин[тув] пайтида уйимдан ўзбек шоирларидан бири — [Ч]ўлпоннинг шеърлар тўплами топилган ва мусодара қилинган;

2. Терг[ов] давомида шу нарса аниқланганки, мен ўрта [м]актабда ўқиган кезларимда ўзбек адабиёти ва [м]етодикасидан таълим берган Мунаввар Қори ва Шорасул Зуннунов каби ўқитувчиларнинг эркатойи бўлганман;

3. Сўроқда [а]ниқланишича, мен тақводор одамнинг ўғлиман;

4. Файзулла Хўжаев — қоракўлчи бойнинг фарзанди, Акмал Икромов эса руҳонийнинг ўғли, деб уларга туҳмат қилган эмишман;

5. «Озод Туркистон» яширин жамиятига аъзо бўлиб, олдимга уни озод этиш вазифасини қўйганмишман».

Шукур Калонов бу мактубни СССР Бош прокурорига 1953 йилда ёзганди. Битганларининг ҳаммаси тўғри ва уни ўз бошидан кечирган бўлса-да, негадир юраги ички қўрқувдан дукиллаб кетди. Неча йиллардан бери «сенга бирор айб қўйишдими, демак уни бекорга тақашмаган», деган ўй қийнаб келарди. Акс ҳолда янгиларини тўқиб чиқаришга устаси фаранг бўлиб кетишганди. У дастлаб отилиб кетмаганидан хурсанд бўлди. Ўшанда уни ҳам йўқ қилиб юборишганда нима дерди? Дардини кимга айтарди? Ғинг дейишга қўйишмасди.

Энди бўлса, лагерда ҳамма безовта. «Халқлар доҳийси» Сталиннинг ўлгани ҳақида гап тарқалди. Ҳамма маҳбуслар, сургунда юрганларни тур[ғиз]иб, бу хабарни эълон қилишиб, мотам тутишни буюришди. Бу ердагиларнинг кўпчилиги [ич]идан хурсанд бўлишса ҳам, ўлганнинг кўзига ёш олишди. Уларни бутун бало[-қа]золарга ҳам шу Сталин ва унинг атрофига тўпланганлар мубтало қилишганди.

[Ш]. Калонов узоқ давом этадиган Сибир тун[лари]да бошидан кечирган воқеаларни хотирлашни [истамасди]. Нимани хотирлайди? Бу боши ни[ма] бир чидамади, дейсиз? Ҳа-я, уни нега қа[маш]ганини? Орадан шунча вақт ўтса ҳам бунга ҳеч [illegible] қилмасди. У бунинг учун кимни айб[лаш]ни билмай боши қотарди. Ўша 37-йилнинг қо[ра кун]и у сингари минглаларнинг тақдирини [ос]тун-[у]стун қилиб юборганидан хабари бор бўл[са-да], буни ўз гарданига ҳам тушганига ҳеч кў[ника ол]масди. У кўпорувчилик ҳаракатларига [қўши]лмаган, Сталин ва унинг атрофидагиларни [мақ]тамаган бўлса, яна нима гуноҳи бор? [illegible] ган ижодкорларнинг асарла[ри] [illegible] Ҳамса, осмон узилиб ерга тушиб[ди-ю] [illegible] кўр[illegible] ўқитувчиси, шу боис шоир-[illegible] га бор янгиликдан бохабар бўл[illegible] та[illegible] шундай иш тутмаса, талабала[р] [illegible] дини деган одам бўлади?

Уни аллақачон «халқ душмани»га чиқариб қўйишганди. Ҳар бир қадами, сўзидан иллат излашарди. Уни қарангки, қўлидаги 1927 йилда чоп этилган «Ишчи-деҳқон календари» бошига кўп ғавғо солди. Сўнг англадики, мактабда ўқиган дўстларидан бири унинг устидан бўҳтон ёзиб берибди.

Ўша йиллардаги партия ва ҳукумат раҳбарлари, шу жумладан Троцкийнинг портрети босилган календарни Шукур жуда қадрларди. Кимдир унга «кўмак» бериш мақсадида 36-йилга келиб Сталиннинг ашаддий ғанимига айланган В. И. Лениннинг сафдоши, совет ҳукуматининг биринчи ҳарбий комиссари Л. Д. Троцкийнинг суратини қирқиб қўйибди. Худди шу «гуноҳи» ҳам уни Ватан хоинларига, тузум душманларига ён босган, деб айбланишига сабаб бўлди.

— Акамнинг дафъатан қамоққа олинишидан биз ҳам бехабар қолганмиз, — деб эслайди Садриддин Калонов. — Ваҳоланки, бир уйда турардик. Тунда НКВД ходимлари унинг хонасини тинтув қилишиб, ўзини олиб кетишганидан воқиф бўлдик. Уни қарангки, Чўлпоннинг «Тонг сирлари» тўплами, Абдулла Қодирийнинг «Ўтган кунлар» ва «Обид кетмон» романларини мен ўқишга олувдим. Зудлик билан уни латтага ўраб, ҳовли ўртасидаги ўрага кўмишга мажбур бўлдик. Тинтувчиларнинг келиши эҳтимолдан холи эмасди. Шу боис ҳаммамиз юрак олдириб қўйгандик. Ҳеч кимга ишониб бўлмасди.

●

— Қани айтинг-чи, сиз миллатчилик ҳаракатини қай тарзда олиб боргансиз, — терговчининг бу саволи Шукурнинг жон-жонидан ўтиб кетди. Уни ертўлага олиб келишгандан бери, шу гапни такрорлашгани-такрорлашган. Уларга нима деб жавоб қилишни билмай боши қотади.

— Мен миллатчи эмасман, — дейди базўр.

— Шунақами, Чўлпоннинг шеърларини ўқиганмисиз?

— Ҳа! Ахир унинг китоби совет нашриётида чоп этилиб, совет дўконида сотилган-ку!

— Ўз ўқувчиларингизга унинг асарларини ўқиб берганмисиз?

— Йўқ, уни ўзим ўқиганман, холос. — Шу дамда Шукур негадир ёлғон гапирди. Тўғри, талабалар дарс пайтида кўп саволга тутишарди. Ундан Чўлпон, Абдулла Қодирий, Фитрат, Усмон Носир тўғрисида сўзлаб беришни сўрашарди. Уларга баҳоли-қудрат жавоб берарди. Агар ҳозир унга тикилиб ўтирган ва ҳар бир сўзидан иллат топадиган терговчиларга буни ошкор қилса борми, ўзи майли-я, у таълим берганларнинг ҳоли нима кечади? У шуни ўйларди.

— Мулланинг ўғли қандай қилиб совет мактабида ўқитувчилик қила олди, — у бу галги саволдан қалтираб кетди. Агар бошқа ер бўлганда борми, тегишли жавобни қиларди. Аммо у ҳозир тутқунда!

— Сизга буни ким айтган бўлса, нотўғри фикрлабди. Мен ҳеч қандай тақводорнинг фарзанди эмасман. Отам ўрта ҳол деҳқон. Тўғри, у худога ишонарди. Отам менинг динга қарши курашиб юрганимни билиб, хафа бўларди. Буни Тошкент тиббиёт институтининг кимё фани ўқитувчиси Маҳмуд Ҳакимов ҳам тасдиқлаши мумкин.

— Жумҳурият раҳбарларига туҳмат қилишингизга ким раҳнамо бўлган?

— Файзулла Хўжаев ва Акмал Икромовни шахсан танимайман ва улар билан ҳамсуҳбат ҳам бўлганим йўқ. Шу боис уларга қарши бирон ёмон сўз айтган эмасман. Шу билан бирга ҳеч қандай аксилинқилобчи ташкилотга аъзо бўлганим йўқ. Агар тафтиш ўтказиб кўрсанглар, 1929 йилда ўрта мактабда ўқиб юрган пайтларимда комсомол ячейкасининг котиби сифатида тузумга қарши иш олиб борганларни фош қилганман.

— Троцкийга бўлган муносабатингиз?

— Уни яхши билмайман. Фақат сурати туширилган календарни сотиб олганим рост.

— Тамом, ҳаммаси равшан! Биз сиздек зимдан иш кўрадиганларни яхши биламиз. Шунга яраша жазо олишингиз даркор, — шундай дея терговчи олдидаги қоғозни йиғиштира бошлади.

Эшикдан кириб келган соқчи Ш. Калоновнинг қўлини орқасига тираб олиб кетди. Бир неча кундан сўнг у махсус кенгашнинг ҳукми билан Сибирга бадарға қилинди. Бу шармандали суд жараёни ўша кезда бор-йўғи 3 дақиқа давом этганди.

Ш. Калонов Сибир аёзи шунча қаттиқ таъсир қилади, деб ўйламаганди. Келган заҳотиёқ сочлари туша бошлади. Сўнг тишлари бирин-кетин тўкилди. Тез орада бадани суякларига ёпишиб қолди.

У уруш тугагандагина озодликка чиқди....

●

Тутқунликдан қайтганларга ҳадеганда мурувват кўрсатаверишмасди. Уларга ишончсизлик кучли эди. Ҳибсда бўлганлар учун катта шаҳарларнинг эшиклари берк. Собиқ маҳбуслар оиласи алоҳида кўрсатмаларга биноан шаҳардан камида 50 километр нарида туриши мумкин, холос. У оиладагилари билан маслаҳатлашиб Қуйлиқдаги Охунбобоев номидаги колхоздан паноҳ топди. Ҳар қалай, колхоз ерлари Тошкент вилоятига қарашли. Бу эса амалдаги тартибга бир оз мос. Унга болаларни ўқитиш, адабиётдан сабоқ бериш ман этилган. Бир амаллаб Қуйлиқдаги 2-гурунч заводига оддий ишчи бўлиб ёлланди. Корхона маъмурияти унга мурувват кўрсатиб, ётоқхонадан жой ажратди.

Бадриддин (Шукур аканинг ўғли) отасига, аниқроғи, рўзғорига ёрдам бериш мақсадида қанча оғир бўлмасин, ишга киради. Кундузи мактабга қатнаб, кечқурунлари завод клубида киномеханик бўлиб ишлайди. У юмушга киргач, оила ташвишлари бир оз бўлса-да юмшагандек бўлди. Аммо уларнинг бахтиёрлиги узоққа чўзилмади. 1949 йилнинг октябрь ойи ўрталарида Бадриддин мактабга бориш учун эндигина ташқарига чиқувди, узоқдан отасининг икки нотаниш киши билан бирга келаётганига кўзи тушди. Улар яқинлашгач, Шукур ака ўғлини имлаб уйга қайтарди. Бадриддин итоаткорона уларнинг орқасидан эргашди. Хонага киргач, чақирилмаган меҳмонлар мақсадини англади. Улар Ўзбекистон ССР Давлат Хавфсизлиги министрлигидан келишган экан. Қамоққа олиш ёки тинтув ўтказиш учун ҳужжат кўрсатмасданоқ улар «иш»га киришишди. Қанча ҳаракат қилишмасин, айблашга дастак бўладиган далил топа олишмади...

Келганлар:

— Отангиз тўғрисидаги маълумотни Давлат Хавфсизлиги министрлигидан оласизлар, — деб Ш. Калоновни олиб кетишди.

30 кун ўтгач, Ш. Калонов ДХМ қамоқхонасида эканлиги маълум бўлди. Унга нарса олиб келишга рухсат этилди. 12 йил илгариги шўр кунлар такрорланди.

СССР Хавфсизлик министрлигининг 1950 йил 25 февралда чиқарган тутуриқсиз қарори кўпчиликнинг ёстиғини қуритди. Унда таъкидланишича, антисовет тарғиботини олиб борган ҳар қандай шахс сургунга маҳкум. Ваҳоланки, бу тарғибот қандай бўлишини ҳеч ким аниқ тасаввур қилолмасди. Норозилик билдиришга оғиз жуфтлаган ҳамма душман бўлиб чиқарди. Нимасини айтайлик, мазкур бемаънилик туфайли қанчадан-қанча зиёлилар озодликдан маҳрум этилди. Уларнинг кўпчилиги 25 йилга қамалиб, сиёсий ҳуқуқлардан маҳрум этилганди. Улар орасида Саид Аҳмад, Шукрулло, Мақсуд Шайхзода, Шуҳрат, Ҳамид Сулаймонов сингари адабиёт ва санъат намояндалари борлигини таъкидлаш керак. Аммо жабр кўрганлар фақат улар эмасди. Ҳаммадан ачинарлиси, бир вақтлар қўйилган айблар қайта қўзғатиларди. Ш. Калоновга 10 йиллик азоб етмагандай яна беш йилга сургун қилинди. Бу гал жазони Красноярск ўлкасида ўташи лозим эди.

— Уззу-кун Давлат Хавфсизлик министрлигининг Охунбобоев кўчасидаги қабулхонасига қатнаймиз, — дейди Ҳамида опа, — олиб борган нарсаларимни не азобда қабул қилишади. Бир энлик хат олиб чиқишни эп кўришмайди. Бир кун борсам, қўлимдаги тугунни қабул қилишмади. Нега десам, «Калоновни олиб кетишди», дейишди. «Қаёққа», дейман саросимага тушиб, «Билмайман, ҳаммасини хабар қилишади», деганча тумшуғим олдида темир эшикчани ёпиб олишди. Нима қиларимни билмай, ўрта йўлда туриб қолдим. Нажот тешикчаси олдида узоқ туриб қолдим шекилли, орқамдаги мен сингари бир куйган секин ўзини билдирди. Ноилож, унга навбат беришга мажбур бўлдим. Уйга қандай етиб борганимни билмайман. Бошимни ёстиққа босиб, узоқ вақт тақдиримнинг тупроққа topталганидан хўрлигим келиб йиғладим. Бу азобларнинг охири борми? Дастлаб қамалган кезда қайтиб келмаслигини башорат қилганлар кўп бўлганди. Шу боис ёш бошимни хароб қилмасликни, вақт борида турмуш қуришни маслаҳат беришганди. Ҳатто менга яраша куёв топишиб, икки нораста гўдагимни боқиб олишга рози бўлган одамни рўпара қилишганди. Шунда ҳам хўрлигим келиб, умрим борича эримни кутаман, деган эдим.

— Акамнинг иккинчи бор қамалиши оиламизнинг ҳар бир аъзосига ўз таъсирини кўрсатмасдан қолмади, — дейди Садриддин Калонов, — ўша кезда Фарҳод ГЭСида инженер бўлиб ишлардим. Шунда мени бош инженерлик лавозимига тавсия қилишди. Бунинг учун Москвага бориб, тасдиқдан ўтиб келиш керак. Зарур ҳужжатларни тўғрилаб пойтахтга жўнатишди. Аммо у ердан қўлтиғимдан тарвузим тушиб қайтдим. Мени қабул қилган министр ўринбосари яна бир бор кимлигимни эслатиб қўйди. Келиб чиқишим билан танишиб чиққач, бир акамнинг қамоқда эканлиги ва яна бири ишдан олинганини билиб, сочи тикка бўлиб кетди. Мендай одамга ишонч билдирганларни албатта жазолаш лозимлигини айтди...

Ш. Калоновнинг оиласи у қамалиб кетгач, шаҳарга кўчиб келишга мажбур бўлишди. Қамоққа олинган шахснинг оиласи учун турар жой бериш кўзда тутилмаганди. Уларнинг Мерганчадаги ҳовлисида ҳам ҳаёт оғир кечди. Оилада ишлайдиган одам йўқ. Шу боис Бадриддин ёш бўлишига қарамай шаҳар маданият бўлими қошидаги кинолекторийга хизматга киради. Арзимас пулга уч киши базўр кун кўришарди.

«Халқлар доҳийси» Сталиннинг ўлими, унинг жаллод ҳомийси Берия қамоққа олиниб ва сўнг отиб юборилиши фақат озодликда юрганларда эмас, ҳатто ҳибсда бўлганларда ҳам умид учқунларини чақнатди.

Красноярск ўлкасида бўлган Ш. Калонов СССР Олий Совети Президиумининг амнистия тўғрисидаги 1953 йил 28 мартда қабул қилган Фармонининг 6-моддасига биноан СССР Бош прокурорига мурожаат этади.

[«]1954 йил 28 июнда СССР Ички ишлар министр[ли]гининг Красноярск ўлкасидаги бошқармаси то[ми]нидан берилган справкада шундай дейилган: **[Ка]лонов Шукур, 1908 йилда туғилган, Ўзбекис[то]н ССРнинг Тошкент шаҳридан. СССР граждани, [мил]лати ўзбек. У Ўзбекистон ССР Олий судининг [ҳук]ми билан 1937 йил июнда Ўзбекистон жиноят кодекси 66-моддасининг 1-қисми билан беш йилга озодликдан маҳрум этилган ва ҳозирги кунда Красноярск ўлкасида сургунни ўтаб, СССР Прокуратураси ва Ички ишлар министрлигининг 1954 йил апрелдаги кўрсатмасига биноан озод этилди. СССР Олий Совети Президиумининг 1953 йил 27 мартдаги Фармонига биноан 1954 йил 8 июнда ундан барча суд ҳукмлари олиб ташланди».**

Бу икки энлик қоғоз унинг қарийб 20 йиллик азобларига сўнгги нуқта қўйгандек бўлди ҳисоб. У қайтиб келгач, қамоқ азобини татиганлардан бири, таниқли олим Ҳамид Сулаймонов билан кўп дардлашарди. Ҳар иккаласи ҳам ўзбек адабиётига бўлган меҳри учун жабр кўришганди. Қолаверса, Ш. Калонов унинг отаси, таниқли кинорежиссёр Сулаймон Хўжаевни яхши билар ва кўп бор учрашиб турарди. С. Хўжаевнинг ўзбек киносининг ривожи учун қўшган ҳиссасини Ш. Калонов ҳар қадамда қайд этарди.

Шукур Калоновнинг озодликдаги умри касалхонада ўтди. Сибир аёзлари оғир асорат қолдирган. Ойлаб шифохоналарда ётарди. Аммо аҳволи ўзгармасди. Охири бўлмади. Қисмати оғир кечган инсон 1957 йилнинг январида 49 ёшида оламдан ўтди.

Б. Калонов кўп йиллар отасининг нега ва нима учун қамоққа олингани, Сибир ўрмонларида ўн йил ўтириб келгани, қолаверса, кейин 5 йилга Узоқ Шарққа сургун қилинганининг сабабини билмай келди. Бу ҳақда отасининг ўзи гапиришни ёқтирмасди. Зеро, унинг ўзи ҳам бунинг туб сабабига етиб бормаганди.

— Бутун умидим ошкоралик туфайли амалга ошадиган бўлди, — дейди Б. Калонов. — Отамнинг қамалиш сабабларини аниқлашга кўп ҳаракат қилдим. Шу мақсадда 1989 йил бошида Ўзбекистон ССР прокуратурасига мурожаат этдим.

Ўзбекистон ССР прокурорининг катта ёрдамчиси Д. Непомняший имзоси билан олинган жавобда шундай жумлалар бор: «... Тошкентдаги 2-гурунч заводининг ишчиси, 1908 йилда туғилган Калонов Шукурга нисбатан архив жиноий иши ўрганиб чиқишда шу нарса аниқландики, СССР Давлат Хавфсизлик министрлиги қошидаги махсус кенгашнинг антисовет тарғиботи учун Красноярск ўлкасига 1950 йил 25 февралда сургун қилиниши 1989 йил 13 мартда асоссиз, деб топилди.

Шундай қилиб, СССР Олий Совети Президиумининг 1989 йил 16 январдаги Фармонининг 1-қисмига биноан махсус кенгашнинг 1950 йил 25 февралдаги қарори бекор қилинади ва Калонов Шукур оқланади.»

●

Бу мақолани ёзишдан мақсад — шу пайтгача кўпчиликка номаълум бўлиб келган бор ҳақиқатни оммага етказишдангина иборат эмас. Зеро, у кунларда ноҳақ туҳматга учраб, бекордан-бекорга отилиб кетган ёки узоқ йилларга Сибирга сургун қилинганлар сон-мингта! Надоматлар бўлсинки, уларнинг фожиали қисмати ва тақдири бир-бирига ўхшаш. Модомики, шундай экан, нега ўша кезларда бу ҳол юз берди, деган ҳақли савол бугун кўндаланг бўлиши турган гап. Нега, айримлар ўз ҳузур-ҳаловатини ўйлаб, бошқаларни тубсиз жарга итаришга ружу қўйишди? Нега, номардлар ўз дўстларига бўҳтон тошини отишди? Нимасини айтай, ўзгалар кулфатига шахсий бахтини қурганлар талайгина.

Бизнинг ягона ниятимиз ҳақиқатни рўёбга чиқариш ва оғир ўтмишимизни қандай бўлса, шундайлигича тан олишдир. Бу борада ҳеч кимни юз-хотир қилиб бўлмайди. Токи, Шукур Калонов сингари қисмати кулга айланган пок инсонлар ҳеч қачон ноҳақ жабр кўрмасин!

Ислом УСМОНОВ

МАҚОМНИНГ МУШКУЛ САДОЛАРИ

Отаназар МАТЁҚУБОВ

Миллий маданий меросга нисбатан янги сиёсат ва дунёқараш шаклланаётган бир вақтда, азалдан халқимиз руҳини чархлаб уни камолат сари мудом ундаб келаётган мусиқа санъати ҳақида ҳам чуқурроқ мулоҳаза юритиш керак. Ўзбек халқи фахрланса арзийдиган, юксак мусиқа маданиятининг ворисидир. Мақом санъати эса ана шу қадимий ва мўъжизакор маданиятимизнинг энг юксак чўққиси ҳисобланади. Мақом — меросимизнинг сарчашмаси ва кўп асрлик ютуқларни мужассамлантирувчи уммон.

Мақом санъатининг ривожланиши ва истиқболи йўлида эришган ва эришаётган муваффақиятларимиз етарли. Аммо, бу соҳада тўпланиб қолган муаммолар, баъзи ҳолларда эса йўл қўйилаётган жиддий хатолар оз эмас. Энг нуфузли анжуманларда Шарқ ва Ғарб оламининг мутахассислари мақомотни (турли халқлар мақомларининг умумий ифодаси) инсоният бадиий тафаккури тараққиётида тутган ўрнини юнон фожиалари ёки Уйғониш даврининг тасвирий санъати билан тенглаштирадилар. Ҳаттоки боши берк кўчага кириб қолаётган замонавий музика оқимларини инқироздан қутқаришга қодир омиллардан бири, деб ҳисоблайдилар. Шу ўринда баъзи ўртамиёна арбобларимизнинг мақом — музика маданиятимизнинг мустанад (классик) намунаси эканлигини айтишларига тили бормаслигига, очиқ ёки пинҳоний тўсқинлик қилишларига қандай журъат этишлари мумкин? — деган ҳақли савол туғилади.

Европа ва океан ортидаги мусиқамиз ихлосмандлари чанг, дутор, най, доира чалишни ўзлаштириб, мақомлардан завқ олишни ўрганаётган бир пайтда, анъанавий мусиқанинг фойда-зарари ҳақидаги тортишув, баҳс-мунозара ва мажлисбозликдан бошимиз чиқмаётганлиги ҳам ниҳоятда ажабланарли ҳолдир.

Бундай ачинарли вазият юзага келишининг сабаблари нимада? Бугунги қайта қуриш нуқтаи назардан ана шу ҳақда ўйлаб кўрсак.

Совет ҳокимиятининг дастлабки йилларида музика маданиятининг ривожланишида ленинча плюрализм ғояларига амал қилинган. Инқилоб йўл очиб берган Европа санъати билан бир қаторда, анъанавий музика санъатининг ривожланишига ҳам кенг имкониятлар яратилган. Бу икки оқимнинг бир-бирига яқинлашуви ва уйғунлашуви ...ий равишда, ортиқча зўравонликсиз, ўз меъёрида амалга оша бошлаган. Айниқса, 20-йилларда музика соҳасида дастури амал қилинган кўп нарсаларнинг нақадар одилона ва ҳаётий эканлигини вақт яққол кўрсатмоқда. Фикримизни далиллаш учун айрим ибратли мисолларга тўхталиб ўтамиз.

1928 йили Самарқандда Музика ва рақс санъати институти очилган (эндиликда Ҳамза номидаги Санъатшунослик институти) эди. Бу институтда музика таълими билан бир қаторда, миллий музикани ўрганишга ҳам жуда катта эътибор берилган. Шу мақсадда жумҳуриятнинг турли воҳаларидан таниқли устоз созанда ва хонандалар институтга жалб қилинган. Улар орасида Домла Ҳалим Ибодов, Матюсуф Ҳарратов, Абдуқодир Исмоилов, Беркинбой Ҳусанов каби забардаст устозлар талабаларга сабоқ берганлар. Энг муҳими шундаки, бўлғуси созандалар, қайси соҳани танлашига қарамасдан, бирон бир миллий чолғу созини чалишни ёки ашула айтишни ўрганиши шарт бўлган. Кейинчалик ўзбек совет музикасининг дарғалари бўлиб етишган Толибжон Содиқов, Мухтор Ашрафий, Мутаваккил Бурҳонов, Манас Левиев, Дони Зокиров шу йўсинда таълим олганлар. Машҳур устозлардан олинган сабоқлар уларнинг қалбида бир умрга сўнмас из қолдирган, ижодий фаолиятлари шаклланишида ўз самарасини кўрсатган. Ҳозир-чи? Мени кечирсинлару, миллий соз чала оладиган ёки қўшиқларни бемалол айтадиган композитор, музикашуносни топиш амри маҳол. Бугунги консерватория таълими юқорида тилга олинган институт сабоғидан мутлақо узоқлашиб кетди. Оқибатда на Ғарб, на Шарқ музикасини яхши биладиган чаласавод авлод вужудга келди.

Яна бир эътиборли мисол. Виктор Александрович Успенский ўзбек музикаси учун жон фидо қилган санъаткор. У Туркистонга инқилобдан анча илгари келган. Қум саҳроларда, чўл-биёбонларда юриб, халқ музикаси намуналарини тўплаган. Аммо ўзбек музикасининг асрлар оша етиб келган йўл-йўриқларига софдиллик ва чинакам самимият билан муносабатда бўлган. У 30-йиллардаёқ ҳукумат топшириғи билан ўзбек операси устида иш бошлаган. Бўлғуси «Фарҳод ва Ширин» операсининг кўп ариялари 20—30 мартадан қайта ишланганлигига қарамасдан, кўп нарсалардан охиригача кўнгли тўлмаган. Чунки унинг бирдан-бир мақсади ўзбек тингловчиларининг қалбига йўл топиш, уларда завқ уйғотадиган асар яратиш бўлган. Энг муҳими устоз санъаткор опера жанри имкониятларидан келиб чиқиб, миллий руҳ билан суғорилган саҳна асарини томошабинларга тақдим этишни ният қилган. Ва бунга эришган ҳам.

Успенский 1923 йилда Шашмақомни нотага ёзиш учун Бухорога келганида, устоз мақомдонлар у билан ҳамкорлик қилишга розилик бериш билан бирга, унинг олдига муҳим шарт қўйганлар: у ўзи ёзган ноталардан мақом йўлларини чалиб бериб, устозлар кўригидан ўтиши керак эди. Бу ишни уддалаганидан унинг ўзи ҳам, устозлар ҳам мамнун бўлганлар. Бу воқеадан биз учун лозим бўлган хулоса, Успенскийнинг мақом санъатига бўлган ўта самимий ва буюк муносабатини қайд қилишдир. Ҳозирги кунда мақом ҳақида тадқиқотлар олиб бораётган олимларнинг сони жуда кўп. Лекин мақомларни ҳис қилоладиган музикашунослар ниҳоятда саноқли. Ҳис қилмаган мусиқа ҳақида фикр юритиш анча мушкул вазифа.

30-йиллардан миллий мусиқа санъатига бўлган бу сиёсат аста-секин емирила бошланди. Тил, миллат ва миллий маданиятлар ривожланишида сталинча қарашлар ҳукм сурди. Миллий тафовутларга тезроқ барҳам бериш, янги социалистик музика маданиятини жадал суръатлар билан ривожлантириш байроғи остида, анъанавий музикага қарши шиддатли кураш эълон қилиндики, қисқа муддат ичида миллий музика мероси билан боғлиқ бўлган кўп яхши анъаналар ўз-ўзидан четга улоқтирилиб ташланди. Ажойиб созанда ва билимдон музикашунослар томонидан яратилган музика маданиятимизнинг тарихи ва назарий масалаларига бағишланган илк рисолалар — Бекжон Раҳмон ўғли ва Муҳаммад Юсуф Девонзоданинг «Хоразм мусиқий тарихчаси», Абдурауф Фитратнинг «Ўзбек классик музикаси ва унинг тарихи» китоблари таъқиб остига олинди. Уларнинг муаллифлари эса халқ душманлари деб эълон қилинди.

«ЭСКИЛИК» ВА «ЯНГИЛИК»НИ қарама-қарши қўйиш ғоявий курашларнинг бош майдонига айланди. Энг даҳшатли нарса шуки, янги кўповозли музика анъанавий — якка овозли музикага қарама-қарши қўйила бошланди. Шунинг учун «Дутордан симфонияга!», «Қўшиқдан операга!» деган бемаъни шиорлар ўртага ташланди. Қандай бўлмасин «эскилик»ни қоралаб, «янгилик»ни улуғлаш одатга айланди. Бундай вазиятда калтакнинг йўғон томони анъанавий музиканинг беқиёс тимсоли бўлган мақомларга келиб тегиши турган гап эди. Мақом сўзи «миллатчи» маъносига тенг бўлиб қолди. Бухоро, Хоразм, Фарғона ва Тошкентда донг таратган йирик мақом устозлари ўз касбу ҳунарларидан воз кечиб, бошқа ишлар билан шуғулланишга мажбур бўлдилар. Бу ҳам етмагандек, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг 1951 йилда «Кўповозли музикани ривожлантириш ҳақида» деб чиқарган қарори мақом санъатига қарши курашларнинг энг юқори босқичларидан бири бўлди. Қарорда мақомларни халқ онгидан сиқиб чиқариш учун кўп жиддий чоралар кўрилди. Мақомларга «бой-феодал санъати», «сарой санъати», янги замон кўтаринки руҳини акс эттиришга қодир бўлмаган «йиғлоқи» санъат деган ёрлиқлар тақилди. Табиийки, бундай аҳволда, созанда аҳли мақом ҳақида ижобий фикр билдиришга қўрқадиган бўлиб қолди.

60-йилларда шахсга сиғиниш сиёсати қораланиши муносабати билан, музика анъаналари тикланишига, миллий музика ривожланишига бироз имкониятлар очила бошланди. Шу муносабат билан 1958 йили Ўзбекистон радиоси қошида таниқли санъаткор, академик Юнус Ражабий раҳбарлигидаги мақом ансамбли ўз фаолиятини бошлади. Юнус Ражабийнинг мақомшунослик соҳасидаги қилган улкан ишлари бугун бутун оламга машҳур. Бу ҳақда қайта-қайта ёзилган ва айтилган. Бир вақтлар шуҳрат қозонган бу машҳур ансамблнинг бугунги аҳволи яхши эмас. У моддий ва маънавий нажотга муҳтож. Ансамблнинг ижодий равнақи ҳам кўп жиҳатдан ана шу моддий ва маънавий эҳтиёжларнинг қондирилишига боғлиқдир. Устоз санъаткорлар анъанасига путур етар экан, ансамбль шубҳасиз инқирозга юз тутади. Буни ансамбль бадиий раҳбари ва қатнашчилари жиддий ўйлаб кўришлари керак.

Мақомшунослик борасида ҳам бирмунча силжишлар юзага келди. Масалан, Ю. Ражабий, А. Болдирев, В. Беляев, М. Юсупов, И. Ражабовнинг рисолалари эълон қилинди. Афсуски, мақомшунослик ва умуман музика анъаналари, меросни амалий ва илмий ўзлаштириш ишларига етарли шароит яратилмади. Турғунлик йилларида эса мақом санъатига нисбатан ўзига хос иккиюзламачилик сиёсати юзага келди. Бир тарафдан анъанавий санъатнинг ривожланиши учун гўё кенг йўл очилгандек бўлди. Ҳақиқатан ҳам, 1972 йилда Тошкент Давлат консерваториясида шарқ тилларини ўрганадиган музикашунослар, мақом ижрочилари тайёрлайдиган шарқ музика кафедраси очилди. 1978 йилдан бошлаб ҳар тўрт-беш йилда Самарқандда ЮНЕСКО ташаббуси билан Ўрта ва Яқин Шарқ халқлари анъанавий музикасининг ривожланиш масалаларига бағишланган халқаро анжуман ўтказила бошланди. 1983 йилдан профессионал мақомчиларнинг республика конкурси ўтказилмоқда. Булар халқнинг дилида қувонч уйғотаётган тадбирлар. Шу билан бирга мақомларга, умуман музика меросимизга бўлган эскича қарашларнинг асоратлари ҳали-ҳалигача учраб турибди. Тилида мақтаса ҳам, дилида мақомлар мунгли, «йиғлоқи», «давр руҳини акс эттиришга қодир эмас» деб ўйлайдиганлар ҳамон учрайди. Ўзбек классик музикаси — мақомлар маданий ҳаётимизда ўзининг муносиб ўрнини ҳали тўла эгаллагани йўқ.

Бундан деярлик 10 йил олдин учта обрўли ташкилот — республика Маориф ва Маданият министрликлари, Ўзбекистон Композиторлар уюшмаси қабул қилган: «Анъанавий музикани ўқув муассасаларида амалий ва назарий ўрганиш» ҳақидаги қарорни ҳали ҳам тўла амалга ошмаётганлигини қандай тушуниш мумкин? Ўзбек музикаси дарсларини рус тилини яхши тушунмайдиган талабаларга ўзбек тилида ўқитилса деган кишига «сиёсий ғўр» деган ёрлиқ тақилса? Бу гаплар 15—20 йил олдин эмас, ҳозирги қайта қуриш даврида бўлаётганлиги айниқса ташвишли.

Бу фикрларни ўқиганлар мақола муаллифи Европа ва рус классик музикасига қарши ёки фақат анъанавий музикани тан олмоқчи, деган нотўғри хаёлларга келишлари мумкин. Асло! Европа маданияти — беқиёс маданият. Буни ҳеч ким инкор қила олмайди. Аммо, ўз маданияти, ўз музикасини севмайдиган киши, Европа ёки рус музикасини чинакам севишига ишониб бўлмайди. Қолаверса, ҳеч бир маданият, қандай даражада бўлишидан қатъи назар, иккинчи бир маданиятни камситишга ҳақи йўқ. Ҳар қандай халқнинг, унинг оз ёки кўп бўлишига қарамасдан, маданиятини писанд қилмайдиган одамнинг ўзи маданиятсиз. Музиканинг яхши-ёмонлигини тарозида ўлчаб бўлмайди ёки биринчи-иккинчи даражаларга ҳам ажратилмайди. Унинг қадр-қимматини халқнинг бадиий тафаккури, ижодкорнинг истеъдоди, ижтимоий эҳтиёж ҳал қилиши мумкин.

БУГУНГИ КУНДА музика маданиятимиз олдида ҳар қачонгидан ҳам мураккаб муаммолар турибди. Жиддий музикадан тингловчилар тобора кўпроқ юз ўгираётганлиги сир эмас. Матбуот саҳифаларида пайдо бўлаётган саҳнада катта оркестр, залда эса ягона тингловчи тасвирланган суратлар айнан аччиқ ҳақиқат. Буйруқ йўли билан опера, симфония ёки мақом мухлиси бўлишга ундаб бўлмайди. Умуман, буйруқбозлик, дабдаба ва сохталик санъат, маданият тарбиясига зид нарсалар. Музиканинг ўзида завқ уйғотувчи куч бўлмаса, уни мажбурий сингдириб бўлмайди. Бунинг учун ижодий эркинлик, ҳар қандай санъатнинг ички имкониятлари табиий ривожланишига йўл очиш лозим. Санъатда тўрачилик эмас, хайриҳоҳлик керак. Турли санъат анъаналарининг бир-бирига ижобий таъсир кўрсатиши эса — туганмас ижод ва илҳом манбаи. Қайта қуришнинг энг долзарб масалаларидан бири — жамиятимизни руҳий соғломлаштириш. Шунинг учун санъатга, бадиий ижодга қолоқ муносабат бўлиши турғунлик даври иллатидир. Буюк Шекспир таъбири билан айтилганда: «Санъатга лоқайд одам разиллик ва ёвузлик тарқатади».

РЕДАКЦИЯГА ХАТ

БУХОРО ОБИДАЛАРИНИ АСРАЙЛИК

Совет ҳукумати сўнгги йилларда Ватанимиз тарихий маданий меросини сақлашга жиддий эътибор қаратмоқда. СССР Министрлар Советининг ўтган йили «Новгород, Псков тарихий ва маданий ёдгорликларини комплекс таъмирлаш ва реконструкция қилиш ҳақида»ги қарори ҳам бундан далолат бериб турибди.

Биз тез ва пайсалга солмасдан унинг тақдирига аралашиш зарурати туғилган, яна бир маданият объектига эътиборни қаратмоқчимиз. Биз цивилизациянинг қадимий ўчоқларидан бири, фақат Ўрта Осиёда эмас, балки бутун Шарқдаги энг кўҳна шаҳарлардан бири — Бухорони назарда тутяпмиз.

Бухоро бизнинг эрамизгача бўлган тўртинчи асрдан бошлаб, муқим ривожланган ва ўсган ноёб шаҳарлар сирасига киради. Кўплаб тарихий манбалар бўйича ҳозирги юз йилликда шаҳарга асос солинганлигига 2300 йил, муаррих Наршахий гувоҳлиги бўйича эса тўрт минг йилга яқин вақт бўлган.

Бизнинг кунларимизгача етиб келган Бухоронинг меъморий мероси турли даврларга оид ноёб уйғунлиги билан нафақат совет, жумладан кўпсонли чет эллик сайёҳларни жалб этиши табиийдир. Машҳур Ибн Сино ватани орқали буюк «Ипак йўли» ўтганлиги маълум.

Шаҳардаги маданият ёдгорликлари (Бухоро обидалари тўрт юздан ортиқ)ни фақат совет халқининг фахр-ифтихори эмас, бутун инсоният мулки деб ҳисоблаш мутлақ қонунийдир ва шу боис мамлакат ҳукуматидан уларнинг келгуси тақдирини кўриб чиқишни сўраймиз. Гап шундаки, ёдгорликларнинг аксарияти бутунлай вайрона ҳолга келиб, йўқ бўлиб кетиш арафасидадир. Афсуски, маҳаллий ҳокимият томонидан амалга оширилган тадбирлар, тарихий-маданий меросимиз аҳволини яхшилик томон ўзгартира олмади.

Бебаҳо ёдгорликларнинг вайронага айланиш сабабларидан бири — тупроқ структурасининг бузилиши ва йилдан-йилга ер ости сувларини кўпайиши ва кўтарилишидадир. Бу эса қадимий монументал биноларга салбий таъсир кўрсатмоқда. Мамлакатимизда ҳукм сурган маданий меросга қолдиқ принципи асосида ёндашув Бухоро вилоятидаги кўпгина ёдгорликларни ва унга ёндош территорияларни, тезда консервациялаш ва таъмирга муҳтож қилиб қўйди. Бухоро шаҳрининг тарихий-қўриқхона қисмини таъмирлашнинг махсус лойиҳасини ишлаб чиқиш масаласи кескин равишда етилган.

Юқорида баён қилинган фикрлар асосида СССР Министрлар Совети Бухоро вилояти ёдгорликларига оид махсус қарор қабул қилиши мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

СССР ХАЛҚ ДЕПУТАТЛАРИ:

В. ТЕРЕШКОВА — Чет мамлакатлар билан маданий ва дўстлик алоқалар совет жамияти уюшмаси ҳайъатининг раиси

К. ЛАВРОВ — СССР Театр арбоблари уюшмаси раиси

А. ЕЛИСЕЕВ — Бауман номидаги Москва Олий техника билим юрти ректори

С. САВИЦКАЯ — космонавт-учувчи, икки марта Совет Иттифоқи Қаҳрамони

Р. ҲАМЗАТОВ — СССР Ёзувчилар уюшмаси правлениеси котиби

А. АНАНЬЕВ — «Октябрь» журнали бош муҳаррири

А. РИДИГЕР — Рус православ черкови Муқаддас синодининг аъзоси, Ленинград ва Новгород митрополити Алексей

Е. ВЕЛИХОВ — СССР ФА вице-президенти

Г. БОРОВИК — Тинчликни ҳимоя қилиш Совет комитетининг раиси

А. НИКОНОВ — ВАСХНИЛ президенти

А. СОБЧАК — Ленинград Давлат университети кафедра мудири

С. ФЁДОРОВ — «Кўз микрохирургияси» тармоқлараро илмий-техника комплекси бош директори

МУҲАММАД СОДИҚ МУҲАММАД ЮСУФ — Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний бошқармаси раиси

И. ФУЖЕНКО — Туркистон ҳарбий округи қўшинлари қўмондони, генерал-полковник

И. СУЛТОНҒОЗИН — Қозоғистон ССР ФА президенти

Д. ҚУҒУЛТИНОВ — Қалмоқ АССР Ёзувчилар уюшмаси ҳайъатининг раиси

Т. ҚАЙИПБЕРГАНОВ — ёзувчи, СССР Давлат мукофоти лауреати

Д. ЕДГОРОВ — Бухоро область партия комитетининг биринчи котиби

Э. ЮСУПОВ — СССР ФА мухбир аъзоси, Ўзбекистон ФА вице-президенти

О. ЁҚУБОВ — Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ҳайъатининг биринчи котиби

Ва бошқа СССР халқ депутатлари. Жами 53 имзо.

РЕДАКЦИЯДАН: Худди шу мазмундаги хат СССР Министрлар Совети Раиси **Н. И. РИЖКОВ**га ҳам жўнатилган.

(**«Советская культура» газетасининг 155-сонидан**)

ЯНГИ РУБРИКА

Ҳунардан унар

УМР БЕЗАГИ

ҲУНАРМАНДЧИЛИК МУАММОЛАРИ

Ашурали ЖЎРАЕВ

То фазлу ҳунар-ла безанмай инсон,
Бирон бахт эшиги очилмиш қачон.
Жавҳар билан темир бўлади пўлат,
Илмсиз ўз жинсидан чиқмоғи гумон.

Абдуқодир БЕДИЛ

Бобомнинг эскича таълимдан саводлари яхши эди. Араб имлосида ёзилган китобларни бемалол ўқирдилар ва чиройли ҳуснихатда ёза олардилар. Бирор кечки маъракага бориб қоладиган бўлсалар, то тонг отар китобхонлик бўларди. Бобом даврадагиларни сел қилиб юборадиган даражада китобни қироат билан ўқирдилар. Ёзувларидан эса яхшигина хаттот эканлиги шундоқ билиниб турарди. Баъзан муқовалари ўрнидан кўчиб, саҳифалари титилиб кетган китобларни қайтадан кавшарлаб, муқовалаб асл ҳолига келтирардилар.

Бобом турли рўзғор юмушлари учун ниҳоятда зарур бўлган ҳар хил чиройли саватлар тўқирдилар. Биз, у кишига сават тўқиши учун тол, тут дарахтлари шохларини, ингичка таналарини йиғишда кўмаклашардик. Катта саватлар остида ёз кунлари ташқарида озиқ-овқатлар сақланарди. Пилла йиғим-терими пайтида тайёр ҳосил саватларга солиниб заводларга топширилиб келинарди. Ишкомлар остига илинган кичик саватчаларга қўйилган сут, қатиқ, қаймоқни таъми бузилмасди. Махсус тўқилган осма савақтларга эса нон солиб қўйишарди.

Чучвара, тухумбарак, қайиш (шилпилдоқ) сузиш учун чўлпи ҳам тўқирдилар. Тўқилган тайёр саватларни қўни-қўшниларга совға тарзида бериб юборардилар.

Бобом сартарошлик касбини ҳам анча яхши билардилар. У кишига бир марта соч-соқол олдирган киши албатта иккинчи марта яна келарди. Бобом сочни олиб бўлганларидан сўнг мижознинг бош, бўйин, юз ва қулоқлари атрофини яхшилаб массаж қилардилар. Бу ҳам бир ҳунар эди. Шунингдек, у киши ўзлари учун чакмон ва махси тикиб киярдилар. Моллар учун ипдан бақувват арқон эшардилар. Деҳқончилик юмушларини ўзига хос маданият билан бажарардилар. Пайванд қилишдан тортиб, супурги боғлашгача билардилар.

Хуллас, бобом жуда кўп ҳунарларни пухта эгаллаган эдилар.

Ҳозир бобомдаги куч-ғайратни, тафаккурни, ҳунар ўрганишга бўлган муҳаббатни эсларканман, ўз-ўзимдан қаттиқ хафа бўлиб кетдим. Наҳотки, инқилобдан олдин «саводсиз» бўлган авлод шунчалар иқтидорга эга бўлса-ю, биз, «саводли, коммунизм қурувчилари» эса кийимимизни эплаб дазмол қилолмасак. Наҳотки давр тараққиёти пиллапояларидан шунчалар «юксаклар»га кўтарилиб кетган бўлсак? Унда қани ота-боболаримиздан мерос бўлиб қолган ҳунармандчилик мактаблари?.. Афсус, минг афсуски, бунга ота-боболар айбдор эмас, бизлар айбдормиз. Сабаби, араб ёзуви ва имлосини муаллимлар: «Бу — хурофот» деб тушунтирдилар. Ҳатто 3-синфда ўқиётганимда бир куни дафтарларим орасидан «Алифбо» ҳарфлари ёзилган бир варақни топиб олган коммунист ўқитувчимиз, бобомни дарҳол мактаб директори, сўнг қишлоқ Совети раиси ҳузурига чақиртириб анча сарсон-саргардон қилди. Бу ҳам етмагандай район газетасида «Совет ёшларини хурофот илми билан заҳарлаяпти», деб ёзишди. Шу билан на имлони ўргандик, на хаттотликни...

60-йилларда катта-кичик моллар, соғин сигирларга қирон келтириш оқибатида уй-рўзғор билан боғлиқ бўлган кўпгина ҳунарлар ўз-ўзидан йўқ бўлиб кетди. Ҳатто эшакларни йўқотиш натижасида эгарчи, тўқимдўз, югангчи каби ҳунарлар барҳам топа бошлади. Бугун ўша нотўғри кўрсатмаларнинг азобини тортаяпмиз.

Қишлоқ хўжалик ишларига замонавий техниканинг кириб келгани яхши. Бу билан деҳқоннинг қатор юмушлари бироз енгиллашди. Лекин ғўза парваришида, пилла боқишда ҳамон ҳунармандлар хизматига муҳтожлик сезилмоқда. Масалан, деҳқоннинг минг йиллик иш қуроли — оддий кетмонни олайлик. Кетмон қанча пишиқ-пухта ясалган бўлса, иш унуми шунча самарали бўлади. Шу боис деҳқонлар асосан бозорлардан — уста темирчилар тайёрлаган асл кетмонларни харид қиладилар. Магазинларда эса заводларда ишлаб чиқилган дағир-дуққи, сифатсиз кетмонлар қалашиб ётибди. Қишлоқдагилар учун кетмон, ўроқ, ток қайчи, теша, болға каби ишлаб чиқариш қуроллари ҳаво билан сувдай зарур. Шуларни ҳисобга олиб қишлоқларда, район, колхоз ва совхоз марказларида темирчи усталарни йиғиб махсус устахоналар ёки цехлар очиш вақти етмадимикан? Ахир асрлар синовидан ўтиб келаётган халқ ҳунармандчилигининг жуда кўп турларига бугунги даврда яққол муҳтожлик сезилмоқда.

Яқинда Бухорога борганимда, истеъдодли шоир Садриддин Салимов куюниб шундай деди:

— Бухорода қадим-қадимдан мавжуд бўлган йўрмадўз, бахмалбоф, муҳркан, шойибоф, абрбанд (матога нақш солувчи), саррож (эгар-жабдуқ ясовчи), алачабоф, тарақсоз, хаттот, мисгар, рангрез (мато бўёқчиси), кандакор, мусаввир (миниатюрачи рассом), занданича, саҳҳоф, лаввоҳ каби халқ ҳунармандчилигининг кўпгина турлари аста-секин барҳам топиб бормоқда. Тарих саҳифаларидан маълумки, Бухоро халқ ҳунармандчилигининг барча турлари ривож топган йирик ўлкалардан бири бўлган. Лекин совет даврига келиб ҳунармандчилик ривожланиш ўрнига инқирозга юз тутди. Айниқса, қурилиш соҳасига дахлдор ҳунармандларнинг етишмаслиги туфайли Бухоро тарихий ёдгорликлари кўз ўнгимизда шафқатсизларча емирилмоқда. Нега, нима учун бундай бўляпти? Бу жиддий муаммолар матбуотда қайта-қайта кўтарилаётгани билан барибир натижалар сезиларли эмас. Ахир бу бедодликка аниқ жавоб берадиган на бирор раҳбар, на бирор идора топилмаса кўз ўнгимизда адо бўлаётган Бухоро, Самарқанд, Хевани кўриб, томошабин бўлиб тураверамизми?..

ШОИРНИНГ ИЗТИРОБЛИ саволлари ниҳоятда ўринли. Уларга бугун жавоб қайтармасак ё жавоб беришга уринмасак, эртага кеч бўлади. Келажак авлодларнинг тавқи лаънатига учрашимиз ҳеч гап эмас. Бундай ачинарли аҳвол фақат Бухорода эмас, балки шоир айтганидек, Самарқанд, Хева, Қўқон, Шаҳрисабздаги тарихий ва маданий ёдгорликлар тақдирига ҳам алоқадор. Бу соҳадаги ишларнинг илгари силжимаётганлиги сабабларидан бири, эҳтимол асосийси талантли ҳунарманд усталарнинг етишмаслигидадир. Обидаларни таъмирлаш, асл ҳолига қайтариш фақатгина шу соҳани пухта биладиган усталарнинг қўлидан келиши ҳаммага маълум. Лекин бу ишга алоқадор катта-кичик ташкилотлар фаолиятида йўқолиб кетаётган халқ ҳунарларини қайта тиклаш, усталарни уюштириш ва уларга ғамхўрлик қилишда изчиллик етишмаётир. Масалан, республика «Меъмор» бирлашмаси фаолиятини олиб кўрайлик. Бундан 12 йил муқаддам асосан тарихий ёдгорликларни таъмирлаш мақсадида ташкил топган бу илмий ишлаб чиқариш бирлашмаси ҳали-ҳануз республика тарихий шаҳарларидаги бирорта ёдгорликни ҳар жиҳатдан тўлиқ таъмирлаганлигини ҳеч ким эслолмайди. Бу ерда гоҳ уста, гоҳ таъмир материаллари етишмайди. Хулоса қилиб айтганда, «Меъмор»да малакали ҳунар эгаларининг йўқлиги, таъмирчи усталарнинг етишмаслиги асосий муаммо бўлиб турибди.

«Жойларда нимаики «Меъмор» номидан бажарилаётган бўлса, бу номи улуғ, супраси қуруқ маъмуриятнинг имкониятларидан хабардор бўлганлар истеҳзо билан «бемор» ташкилот десалар ажабланманг. Бемор «Меъмор»нинг давоси осон, унинг маъмуриятини аллақачон тарқатиб юбориб, жойлардаги таъмир устахоналарининг мустақиллигини тиклаш керак», — деб жуда тўғри ёзди газетамизнинг ўтган йили 22 декабрь сонида санъатшунос олим Пўлат Зоҳидов.

Бундай муаммоларнинг ечими қанча тез амалга ошса, шоирнинг дардли саволларига шунча тез жавоб топган бўламиз.

Бухорода хаттотлик мактаби, ёғоч ўймакорлиги, ганчкорлик, наққошлик санъатларининг тикланаётганлигини кўриб жуда хурсанд бўлдик. Бу ҳақда газетамизнинг шу йил 4 август сонида С. Салимовнинг «Сўнгги хаттоти хат битар» мақоласи эълон қилинган эди.

— Мақола ишларимиз ривожига анча ижобий таъсир кўрсатди, — дейди уста хаттот Ғафуржон Раззоқов. — Илгари нақшли қаламдон, қамиш қалам, безакли сиёҳдон, қоғоз тайёрлаш, саҳҳофлик (муқовасозлик) ҳунарлари эскилик сарқити, деб йўқ қилинган. Ҳозир буларни қайта тиклаяпмиз. Ахир биргина китоб тайёрлаш мусаввир, музаҳҳиб, хаттот, саҳҳоф, афшангар, заргар, лаввоҳ, қоғоз тайёрловчининг меҳнатлари йиғиндисидан иборат. Шундай экан, хаттотлик санъатига оид барча ҳунар турларини тиклашимиз ва бу санъат сирларини келажак авлодларга етказишимиз шарт.

Домла айни кунларда Бухородаги Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонларининг диний билим юрти Мир Араб мадрасасида талабаларга хаттотлик сирларини ўргатмоқда.

Шунингдек, Бухорода машҳур таъмирчи уста Очил Бобомуродовнинг ўғиллари Ботир, Бахтиёр, Баҳром ва Баҳодир ёғоч ўймакорлик мактабини қайта тикладилар. Улар Хожа Пешкў, Тагбандбофон, Саройи Нўғай, Файзулла Хўжаев уйи, Баҳоваддин ансамбли обидаларининг дарвоза, эшик, ойна, калла муқарнасларини тайёрлаб ўрнатдилар. Бундай мактабларни республиканинг бошқа жойларида ҳам тиклаб, усталарга шарт-шароитлар яратиб беришимиз керак. Шундагина кўп ҳунармандчилик турларини бевосита ҳаётга қайтарган бўламиз.

Кулолчилик, каштачилик, мисгарлик, йўрмадўзлик, наққошлик, ганчкорлик синғари оммавий халқ ҳунарлари тўғрисида, уларни ривожлантиришга муносиб ҳисса қўшиб келаётган усталар ҳақида кўп ёзилиб, гапирилиб келинмоқда. Эндиликда Ургут кулоллари, Қўқон мисгарлари, Чуст пичоқчилари, Марғилон дўппидўзлари, Самарқанд ва Тошкент нонпазлари, Хоразм гилам тўқувчилари таърифи республикадан анча нарига ҳам кетган. Қўли гул халқ усталари тайёрлаган ноёб санъат асарлари Иттифоқ ва жаҳон кўргазмаларида намойиш этилиб, бир қатор музейлардан ўрин олган.

Аммо бу билан усталар иши зўр, ҳунармандчилигимиз кун сайин ривожланмоқда, деб бўлмайди. Афсуски, бу соҳада амалга ошириш лозим бўлган муаммолар ҳамон мавжуд. Албатта бу камчиликлар, муаммолар кўламини кичик бир мақолада батафсил баён этиш имкониятимиз йўқ.

Халқ ҳунармандчилигини қайта тиклаш аввало республикамизда мавжуд бўлган ишсизликка барҳам беради. Бунинг учун Ўзбекистон ССР Халқ таълими министрлиги қатор тадбирларни амалга ошириб, биринчи галда меҳнат дарслари мавзуини ҳунар ўргатишга қаратиши зарур. Пионерлар уйларида ҳам самолёт, танк, кема конструкторлиги билан бирга миллий ҳунарлар ўргатилса, анча фойдали бўларди.

Республикамизда ҳунар техника билим юртлари кўп. Бугунги қайта қуриш талабларидан келиб чиқиб, халқ ҳунарларини ўргатадиган мактаблар, ўқув комбинатлари очиш керак. Масалан, Самарқанд, Бухоро, Хева таъмирлаш устахоналари қошида шундай мактабларни бемалол ташкил этиш мумкин. Ёки бу учун ҳам юқори идоралардан махсус қарор керакми?

Халқ амалий санъати турларини ёшларга ўргатиш ва тарғибот қилишда «Гулхан» журнали ибратли ишларни амалга оширяпти. «Хазина» рубрикасида журнал саҳифаларида мунтазам бериб борилаётган ганчкорлик, ўймакорлик, наққошлик сирларини ёшлар катта қизиқиш билан ўрганмоқдалар. Бундай хайрли ишни бошқа матбуот органлари ҳам амалга оширса, телевидение махсус кўрсатувлар ташкил этса ҳунармандчилик ривожига муносиб ҳисса қўшган бўлади.

Ҳар йил халқ ҳунармандлари асарлари ёки улар тайёрлаган маҳсулотлар бўйича республика кўрик-конкурслари ўтказилиб турилиши ҳам ишнинг ривожига хизмат қилади.

ЯНА БИР ТАКЛИФ. Ҳунармандчиликнинг айрим турлари тараққий этган жойларда кичик цехлар очиб, худди шу ернинг ўзида тайёр маҳсулотни сотадиган савдо расталари ташкил этиш мумкин. Бу масалада маҳаллий совет органлари усталарга биринчи галда ёрдам беришлари керак. Тўраларча зуғум, сансоларлик билан бу ишни амалга ошириб бўлмайди. Баъзи аҳоли зич яшайдиган шаҳарлард... районларда об-ҳавони за...ҳарлайдиган заводлар қуришдан кўра даврлар синовидан ўтган ҳунармандчиликни ривожлантиришга эътибор берайлик. Агар темирчилик, кулолчилик, ганчкорлик, гилам тўқиш, ту... касозлик каби халқ ҳу...лари махсус бир жойга ...гилса, одамлар қизиқиш билан бу ҳунарлар сирини ўр...ганадилар. Шунда дав... ҳам, халқ ҳам моддий ...фаат кўради.

Ҳунар умр безаги. ... боболаримиздан мерос ... келаётган ҳунарманд... ни янада камол топтир... унинг сир-синоатларини ...найлик. Ҳали ҳам ке...

РЕДАКЦИЯДАН: Мақолада кўтарилган халқ ҳунар... мандчилиги муаммолари бугунги кунимиз учун ни... долзарб. Редакция янги йилдан бошлаб бу муамм... жиддий эътибор беради. Жойларда ҳунармандч... қайта тик...ш қандай боряпти. Ҳозирда фаолият ...таётган уст... ҳунармандларнинг аҳволи қандай... ман, халқ ...мандчилигини тиклаб, ҳаётга ... тўлиқ тад... учун нималарга эътибор бериш...

Ҳурма... ...хонлар! Бу ҳақда сизларнинг мулоҳаза...ни кутамиз.

СУРАТЛАРДА: халқ амалий санъати усталари ижодидан намуналар.

А. КАРАВАЕВ суратга олган